

MONTENEGRIN JOURNAL FOR SOCIAL SCIENCES

Volume 8. 2024. Issue 2.

CIP - Каталогизacija у публикацији
Национална библиотека Црне Горе, Цетиње
COBISS.CG-ID 32743952

ISSN 2536-5592

Publisher: Center for Geopolitical Studies

Center for Geopolitical Studies

Časopis *Montenegrin Journal for Social Sciences* upisan je u evidenciju
medija, Ministarstva kulture Crne Gore pod rednim brojem 782.

MJSS
MONTENEGRIN JOURNAL FOR SOCIAL SCIENCES

Volume 8. 2024. Issue 2. Podgorica, December 2024.

The works published in this issue of the MJSS journal were presented at the international scientific conference Intercultural dialogue - migration, integration, minority communities, held on October 18, 2024 in Podgorica as part of the project: Jean Monnet Module for Multidisciplinary studies on integration and migration through intercultural dialogue

Editor in Chief: Adnan Prekic

Editors: Zivko Andrijasevic, Dragutin Papovic, Ivan Tepavcevic, Milan Scekic.

Guest editors: Sonja Spadijer, Dragan Bogojevic

International editorial board: John K. Cox, North Dakota State University, Fargo, UNITED STATES; Tvrтко Jakovina, University of Zagreb, Zagreb, CROATIA; Lidia Greco, University of Bari, Bari, ITALY; Helena Binti Muhamad Varkkey, University of Malaya, Kuala Lumpur, MALAYSIA; Vít Hloušek, Masaryk University, Brno, CZECH REPUBLIC; Adrian Hatos, Universitatea „Babeş-Bolyai” Cluj, ROMANIA; Srdja Pavlovic, University of Alberta, CANADA.

Montenegrin Journal for Social Sciences is indexed in: CEOL - Central and Eastern European Online; ERIH PLUS; Google Scholar; Index Copernicus; CiteFactor; Scientific Indexing Services (SIS); ISRA - Journal impact factor; Electronic Journals Library; ROAD; General Impact Factor; OAJI - Open Academic Journals Index; Slavic Humanities Index.

Proofreading and lecture in English: Danijela Milićević

Proofreading and lecture in Montenegrin: Miodarka Tepavčević

Address: Danila Bojovića bb 81 400 Nikšić, Montenegro;

E-mail: mjss@ucg.ac.me

www.mjss.ac.me

Prepress and print: Pro file - Podgorica

Circulation: 100 copies

Volume 8. 2024. Issue 2. Podgorica, December 2024.

CONTENTS:

- LINGUISTIC ASPECTS OF MINORITIES' INTEGRATION IN MONTENEGRO:
APPLYING EUROPEAN VALUES IN THE CONTEXT OF LINGUISTIC DIVERSITY
Anica BOJIC..... p.196.
- THE INFLUENCE OF ECONOMIC AND POLITICAL FACTORS ON MIGRATION
TO THE EU - CASE STUDY: SYRIA AND LIBYA
Milica DJUROVIC..... p.211.
- TRANSLATION/INTERPRETING IN THE EUROPEAN UNION AND CANDIDATE
COUNTRIES PREPARING FOR MEMBERSHIP: CHALLENGES AND PERSPECTIVES
Olivera VUSOVIC..... p.236.
- MIGRATION ON THE EASTERN COAST OF THE ADRIATIC AS A FUNCTION OF
INTERCULTURAL DIALOGUE - CASE STUDY OF THE MONTENEGRO
COMMUNITY IN PEROJ
Dragan BOGOJEVIC, Adnan PREKIC..... p.268.
- LINGUISTIC-STYLISTIC ASPECTS OF INTERCULTURAL DIALOGUE IN THE
POEM "BANOVIĆ STRAHINJA".
Milena BURIC..... p.286.
- ASPECTS OF GERMAN CULTURAL DIPLOMACY IN MONTENEGRO: A FOCUS ON
EDUCATION
Sabina OSMANOVIC..... p.307.
- THE SECURITIZATION OF MIGRATION THROUGH MEDIA REPORTING: THE
CASE OF MONTENEGRO
Jelisaveta BOGOJEVIC, Radenko SCEKIC..... p.333.
- MONTENEGRO ON THE WAY TOWARDS A UNIFORM EUROPEAN
INSURANCE MARKET: A REVIEW OF THE NEW EU REGULATORY
FRAMEWORK
Milijana NOVOVIC BURIC, Milan RAICEVIC..... p.366.
- HOW DO MONTENEGRIN POLITICIANS TWEET? A CRITICAL ANALYSIS OF
TWEETS DURING THE FIRST 100 DAYS OF THE 44th GOVERNMENT OF
MONTENEGRO
Sonja SPADIJER, Sabina OSMANOVIC, Nemanja STANKOV, Jasmina NIKCEVIC..p.386.

CLASSIFICATION AND ADAPTATION OF LOAN WORDS - LINGUISTIC AND CULTURAL IMPACT Aleksandra BANJEVIC	p.427.
BUDGET AND BUDGET CONTROL IN THE EUROPEAN UNION Gordana PAOVIC JEKNIC	p.456.
THE EUROPEAN UNION AND CONTEMPORARY MIGRATION PROCESSES AND CHALLENGES Vedran VUJISIC	p.467.
THE IMPACT OF CULTURE ON MENAGEMENT PRACTICES IN INTERNATIONAL BUSINESS Marina BANOVIC	p.487.
MIGRATIONS IN LITERATURE AND ART Jasmina NIKCEVIC	p.523.
HABERMAS'S CONSTITUTIONAL PATRIOTISM AS A FRAMEWORK FOR POLITICAL IDENTITY IN MONTENEGRO Dragana DELIC	p.540.

REVIEW

THE SIGNIFICANCE OF INTERCULTURAL DIALOGUE IN ENHANCING MULTIETHNIC HARMONY AND THE POSITION OF ETHNOCULTURAL MINORITIES Igor MRDAK	p.561.
MIGRATION AS SECURITY CHALLENGE FOR EU Milica DJUROVIC	p.565.
INSTRUCTIONS FOR AUTHORS.....	p.570.

Glavni i odgovorni urednik: Adnan Prekić

Urednici: Živko Andrijašević, Dragutin Papović, Ivan Tepavčević

Gostujući urednici: Sonja Špadijer, Dragan Bogojević

Međunarodni uređivački odbor: John K. Cox, North Dakota State University, Fargo, UNITED STATES; Tvrtko Jakovina, University of Zagreb, Zagreb, CROATIA; Lidia Greco, University of Bari, Bari, ITALY; Helena Binti Muhamad Varkkey, University of Malaya, Kuala Lumpur, MALAYSIA; Vít Hloušek, Masaryk University, Brno, CZECH REPUBLIC; Adrian Hatos, Universitatea „Babeş-Bolyai” Cluj, ROMANIA; Srđa Pavlović, University of Alberta, KANADA.

Montenegrin Journal for Social Sciences indeksira se u sljedećim naučnim bazama: CEOL - Central and Eastern European Online; ERIH PLUS; Google Scholar; Index Copernicus; CiteFactor; Scientific Indexing Services (SIS); ISRA - Journal impact factor; Electronic Journals Library; ROAD; General Impact Factor; OAJI - Open Academic Journals Index; Slavic Humanities Index.

Lektura i korektura na engleskom: Danijela Milićević

Lektura i korektura na crnogorskom: Miodarka Tepavčević

Adresa: Danila Bojovića bb 81 400 Nikšić, Crna Gora;

E-mail: mjss@ucg.ac.me

www.mjss.ac.me

Priprema i štampa: Pro file - Podgorica

Tiraž: 100 primjeraka

Volume 8. 2024. Issue 2. Podgorica, December 2024.

SADRŽAJ:

- LINGVISTIČKI ASPEKTI INTEGRACIJE MANJINSKIH ZAJEDNICA U CRNOJ GORI:
PRIMJENA EVROPSKIH VRIJEDNOSTI U KONTEKSTU JEZIČKE RAZLIČITOSTI
Anica BOJIĆ.....str. 196.
- UTICAJ EKONOMSKIH I POLITIČKIH FAKTORA NA MIGRACIJE PREMA EU -
STUDIJA SLUČAJA : SIRIJA I LIBIJA
Milica ĐUROVIĆ.....str.211.
- PREVOĐENJE U EVROPSKOJ UNIJI I DRŽAVAMA KANDIDATIMA ZA ČLANSTVO:
IZAZOVI I PERSPEKTIVE
Olivera VUŠOVIĆ..... str.236.
- MIGRACIJE NA ISTOČNOJ OBALI JADRANA U FUNCiji INTERKULTURNOG
DIJALOGA-STUDIJA SLUČAJA CRNOGORSKE ZAJEDNICE U PEROJU
Dragan BOGOJEVIĆ, Adnan PREKIĆ..... str.268.
- LINGVOSTILISTIČKI ASPEKTI INTERKULTURNOG DIJALOGA U PJESMI
„BANOVIĆ STRAHINJA“
Milena BURIĆ..... str.286.
- NJEMAČKA KULTURNA DIPLOMATIJA U CRNOJ GORI SA FOKUSOM NA
OBRAZOVANJE
Sabina OSMANOVIĆ..... str.307.
- SEKURITIZACIJA MIGRACIJA KROZ MEDIJSKA IZVJEŠTAVANJA: SLUČAJ
CRNE GORE
Jelisaveta BOGOJEVIĆ, Radenko ŠČEKIĆ..... str.333.
- CRNA GORA NA PUTU KA JEDINSTVENOM EVROPSKOM TRŽIŠTU
OSIGURANJA: OSVRT NA NOVE EU REGULATORNE OKVIRE
Milijana NOVOVIĆ BURIĆ, Milan RAIČEVIĆ..... str.366.
- KAKO TVITUJU CRNOGORSKI POLITIČARI - KRITIČKA ANALIZA DISKURSA
TVITOVA TOKOM PRVIH STO DANA 44. VLADE CRNE GORE
Sonja ŠPADIJER, Sabina OSMANOVIĆ, Nemanja STANKOV, Jasmina NIKČEVIĆ str.386.

KLASIFIKACIJA I ADAPTACIJA POZAJMLJENICA LINGVISTIČKI I KULTURNI
UTICAJ
Aleksandra BANJEVIĆ..... str.427.

BUDŽET I BUDŽETSKA KONTROLA U EVROPSKOJ UNIJI
Gordana PAOVIĆ JEKNIĆ..... str.456.

EVROPSKA UNIJA I SAVREMENI MIGRACIONI PROCESI I IZAZOVI
Vedran VUJISIĆ..... str.467.

UTICAJ KULTURE NA UPRAVLJAČKE PROCESU U MEĐUNARODNOM
BIZNISU
Marina BANOVIĆ..... str.487.

MIGRACIJE U KNJIZEVNOSTI I UMJETNOSTI
Jasmina NIKČEVIĆ..... str.523.

HABERMASOV USTAVNI PATRIOTIZAM KAO OKVIR ZA POLITIČKI IDENTITET
U CRNOJ GORI
Dragana DELIĆ..... str.540.

PRIKAZI

ZNAČAJ INTERKULTURNOG DIJALOGA ZA UNAPRJEĐENJE
MULTIETNIČKOG SKLADA I POLOŽAJA MANJINSKIH ETNO-KULTURNIH
ZAJEDNICA.
Igor MRDAK..... str. 561.

MIGRACIJE KAO SIGURNOSNI IZAZOV ZA EU
Milica ĐUROVIĆ..... str.565.

UPUTSTVA ZA AUTORE..... str.570.

Original scientific article

UTICAJ EKONOMSKIH I POLITIČKIH FAKTORA NA MIGRACIJE PREMA EU - STUDIJA SLUČAJA : SIRIJA I LIBIJA

Milica DJUROVIC¹

Fakultet Političkih nauka, Univerzitet Crne Gore

e-mail: milicadjurovic777@gmail.com

ABSTRACT:

In this paper, I will deal with political and economic factors that initially affect migration towards the EU. I believe that the aforementioned factors are crucial when it comes to migration towards the European Union, as a destination that, for political and economic reasons, can offer migrants a refuge and some kind of economic security, which they need in a specific circumstances, out of border of their home countries. In this sense, on concrete examples of Syria and Libya i will consider the crucial reasons from the corpus of the aforementioned factors and how they contributed to population migration towards the European Union.

¹ **Milica DJUROVIC** - Magistانتkinja na Fakultetu Političkih nauka, Univerziteta Crne Gore, smjer Međunarodni odnosi. Prethodno je završila osnovne i specijalističke studije na istom, na smjeru Evropske studije. Srednje obrazovanje je stekla u JU Gimnaziji Slobodan Škerović, društveno - jezički smjer. Kao studentkinja osnovnih studija bila je dio delegacije Crne Gore, tokom studijske posjete, u NATO sjedištu u Briselu, na poziv predstavnika javne diplomatije. Bila je predstavnic Crne Gore na Regionalnoj školi diplomatije i učesnica drugih regionalnih događaja. Učestvovala je u brojnim edukacijama, seminarima i konferencijama na nacionalnom, regionalnom i međunarodnom nivou.

KEY WORDS:

Migrations; European Union; Syria; Libya; Economic migrations;

SAŽETAK:

U ovom radu baviću se dominantno političkim i ekonomskim faktorima koji inicijalno afektiraju migracije prema EU. Smatram da su navedeni faktori ključni kada su u pitanju migracije prema Evropskoj Uniji, kao odredištu koje migrantima, iz političkih i ekonomskih razloga, može ponuditi utočište i neku vrstu ekonomske sigurnosti, koja im je, u specifičnim okolnostima potrebna, van granica svojih matičnih država. U tom smislu, na konkretnim primjerima, Sirije i Libije, ću razmotriti ključne razloge iz korpusa navedenih faktora i kako su isti doprinijeli migracijama stanovništva prema Evropskoj Uniji.

KLJUČNE RIJEČI:

Migracije; Evropska unija; Sirija; Libija; Ekonomske migracije;

Uvod:

Savremeni svijet u kojem čovječanstvo bitiše, karakterišu neizvjesnosti koje su uslovljene geopolitičkim tokovima i globalizacijskim prekrajanjima granica nacionalnih suverenih država. Još od Vestfalskog mira¹ kada je primarno uspostavljen suverenitet država, akteri međunarodnog sistema nadmeću se i dalje za one iskonske potrebe. Nadmeću se za vlast odnosno moć. Upravo akumulacija moći i pozicioniranost vladara i države, u međunarodnom sistemu joj je garancija opstanka i potencijalnog dominantnog statusa.² Glavno sredstvo za ostvarivanje takvih interesa među državama je rat.

U okolnostima rata koji prvenstveno ima ekspanzionističku namjeru ali i dalekosežne posledice, stanovništvo država, koje su pogođene ratom pribjegava migracijama, kao mogućnost da ostvare sigurnost i opstanak na teritorijama drugih, potencijalno, susjednih država iliti ekonomski prosperitetnijih državama Evropske Unije.

U ovoj studiji slučaja, baviću se uticajem političkih i ekonomskih faktora na migracije prema EU koristeći *push* – *pull* faktore koji predstavljaju integralni dio teorije migracije.³ Akcenat je na odbijajućim - *push* faktorima. Fokusiraću se na političku nestabilnost i ekonomski efekat istih na ekonomije, nezaposlenost i opstanak stanovništva, a prethodno ćemo definisati migracije, napomenuti kakav značaj ima šengenski sporazum kada su u pitanju migracije uz pojašnjenje šta personifikuju *push* i *pull* faktori.

Posebno ćemo izdvojiti dvije države kao primjere u sklopu talasa Arapskog proljeća: Siriju i Libiju.

Povezanost ćemo analizirati kroz teorijski pristup i argumentaciju, koju ćemo potkrijepiti naučnim člancima, stručnom literaturom, izvještajima i zvaničnim statističkim podacima agencija UN koje se bavi migracijama.

Šta su migracije i značaj Šengenskog sporazuma

Migracije predstavljaju jedan od ključnih fenomena u savremenom svijetu sa dubokim uticajem na društvene procese u cjelosti. U proteklim godinama Evropska Unija je postala jedno od glavnih odredišta za milione ljudi koji su pod pritiskom okolnosti pobjegli od nestabilnosti, političkih sukoba i ekonomskih deficita i kolapsa u zemljama porijekla. Ovaj migracioni trend nije nastao samo na bazi površnih individualnih odluka, već je duboko ukorijenjen u politička i ekonomska stanja država koja oblikuju savremene tokove migracija.

U tom smislu, migracije prema EU najčešće su motivisane kombinacijom političkih i ekonomskih faktora u zemljama porijekla, a koji se dominantno tiču političke nestabilnosti iliti ratnih dešavanja, a potom i posledicama koje nestabilnost i rat neminovno impliciraju na državni sistem i ekonomsku infrastrukturu. To su uglavnom nezaposlenost, siromaštvo itd. Političke nestabilnosti i ekonomske posledice u vidu socijalnih problema i nejednakosti sve više su uslovi koji utiču na odluku o migraciji stanovništva i migracione tokove istih.

Da bismo valjano mogli odgovoriti na faktore uticaja kada su migracije u pitanju moramo na samom početku definisati šta su to migracije i poveznicu sa šengenskim sporazumom, a potom objasniti šta su *push* i *pull* faktori.

Sama riječ migracija potiče od latinske riječi *lat. migratio* „seoba“, „putovanje“. U širem smislu sa sociološkog aspekta, migracija, predstavlja prostornu pokretljivost stanovništva, dok u užem smislu, njihovo značenje se odnosi na trajnu promjenu mjesta stalnog boravka pojedinca ili skupina stanovništva.⁴

Prema Dragoviću migracije su: *„globalni fenomen s različitim historijskim, političkim, socijalnim, ekonomskim i sigurnosnim aspektom. Zahvaljujući rastu populacije, demografskim i rasnim razlikama, promjenama u prirodnom okruženju, političkim i ekonomskim nestabilnostima, tehnološkom napretku, bržem prijevozu i efektima globalizacije migracije rastu eksponencijalno.“*⁵

Naredno pitanje koje logično proizilazi iz prethodnog i nameće se kada je u pitanju migracioni tok bilo bi: koji je to dokument ili akt koji omogućava kretanje migrantima iz jedne suverene države u drugu? Radi se upravo o Šengenskom sporazumu⁶ koji je u širem kontekstu poveznica sa slobodom kretanja ljudi, a kroz navedeno, sa drugim slobodama i ljudskim pravima, na kojima se temelji Evropska Unija.

Šengenski sporazum je potpisan 1985.godine, dok je kao integralni dio evropske tekovine⁷ postao putem Amsterdamskog sporazuma koji je stupio na snagu 1999.godine. Sporazum se dalje unapređivao u vidu zakona koji su nastajali iz članova šengenske konvencije. Tako je nastao zakon o šengenskim granicama koji je uspostavljen u martu 2006.godine. Šengenski sporazum je postao naročito značajan kada je došlo do povećanog priliva migranata iz Sirije i Grčke.⁸

Kada je u pitanju razvoj teorija o migracijama, zasnovan je na mikroteorijskim modelima, koje se fokusiraju na pojedinca koji procjenjuje pozitivne i negativne aspekte preseljenja sa jedne lokacije na drugu.⁹

Dragović navodi konkretne faktore¹⁰ koji motivišu ljude na migracije. Svrstava ih u dvije kategorije: odbijajuće faktore i faktore privlačnosti. Ekonomske i političke faktore svrstao je u kategoriju odbijajućih faktora.

U ekonomske faktore svrstao je loše radne i životne uslove, kao i nemogućnost zapošljavanja. U političke faktore je svrstao neslaganje sa političkim sistemom, nedostatak osnovnih građanskih sloboda, represiju i proganjanje. Navedeni autor shodno uzrocima dijeli migracije na ekonomske, političke, migracije koje nastaju kao posljedica ratnih i oružanih sukoba, epidemiološke, migracije usljed elementarnih nepogoda itd. U ovom radu se bavimo političkim i ekonomskim faktorima uzročnosti, te samim tim ćemo na primjeru iz prakse uvidjeti kako su navedeni faktori djelatno povezani, čak i u određenom smislu međuzavisni, i kako doprinose migracijama stanovništva usljed posljedica koje impliciraju uzroci.

Arapsko proljeće kao uzrok migracija prema EU

Migracije prema Evropskoj uniji iz Arapskog dijela Mediterana nisu postale trend neposredno nakon što su počeli ratni sukobi u arapskom svijetu. Migracije su bile aktuelne u vremenima prije sukoba tj. prije 2011.godine. Uzrok ovih migracija bilo je povećanje prirodnog priraštaja koji je u periodu od 1980. do 2010.godine bio udvostručen na ovim prostorima. Tehnološka zaostalost i nerazvijenost državnih sistema, uprkos prisustvu prirodnih resursima, uslovile su veliku nezaposlenost stanovništva, a posljedice takvih

uslova imale su refleksiju u vidu migracija koje su bile motivisane ekonomskim razlozima tj. daljim opstankom i prosperitetom. Nezaposlenost mladih bila je veća od 25%, dok je u Tunisu i Egiptu bila na nivou 30%.¹¹ Država kao glavni poslodavac nije imala kapacitete da zadovolji toliki procentualni nivo nezaposlenosti, tako da je stanovništvo moralo ići prema razvijenim zemljama u potrazi za mogućnostima.

Arapsko proljeće i događaji koji su isti obilježili, kroz političke i ekonomske uzroke, bili su dodatna motivacija stanovništvu da napuste svoje zemlje porijekla i svoj egzistencijalni mir pronađu u drugim državama Evropske Unije. Izbjeglička kriza eskalirala je prevratima i ratovima u arapskim zemljama Mediterana, i nedovoljnim angažovanjem zapadnih saveznika, u pravcu slamanja tamošnjih diktatorskih režima. U većini država obuhvaćenim arapskim proljećem¹² nije se desilo ništa posebno u reformskom smislu osim smjene pojedinih ministara i donošenja pojedinih zakona, ali veći prevrati i sukobi zahvatili su područje : Libije Sirije, Tunisa, Egipta, Jemena i Bahreina.

Evropska unija je na posredan način podstakla dalji razvoj krize u ovim zemljama. Naime, razvoju krize doprinio je pad izvoza robe na tržište Evropske Unije, koje je predstavljalo glavno tržište arapskim zemljama. Evropska unija je usloвила arapske zemalje da sprovode reformske procese kako bi kroz uslovni sistem koji joj je zaveden „više za više“ mogli ponovo, kroz svoj reformski napredak, omogućiti više učešća u trgovinskom smislu. Reformski procesi podrazumijevali su i redukciju socijalnih mjera, što je dodatno usložnjavalo stanje u ovim državama, jer praksa državnog subvencioniranja za hranu i gorivo nije mogla biti više praktikovana.

Kompletno stanje doprinijelo je otežanoj mogućnosti da rukovodeći kadar kontroliše situaciju.

Protesti protiv diktatorskih režima naišli su na odobravanje EU, ali bez jasnih naznaka u kom pravcu bi tranzicija potencijalno mogla da se razvija. Režimi u Jemenu, Libiji, Siriji, Egiptu i Tunisu su zahtijevali drastične promjene, koje nije bilo lako uvesti, s obzirom na jaku tradiciju i odsustvo demokratije u kontinuitetu decenijama unazad. U takvim okolnostima proces tranzicije nije bilo lako sprovesti, jer nisu postojali politički činioci koji bi ga sproveli na valjan način, kao ni demokratska svijest stanovništva, medija i međustranački konsenzus. Iako je sekularna opozicija bila prisutna, u ovim zemljama, islamske snage imale su snažan uticaj. Islam je mogao lakše da mobiliše snage na bazi već ustaljenih tradicionalnih normi i zakona nego sekularna opozicija putem višestranačke demokratije i zapadnih modela. Ovaj svijet je mogao da prihvati modernizaciju u tehnološkom smislu, ali ne i pozapadnjačenje.¹³ Uplitanje stranog faktora u tokove arapskog proljeća bilo je evidentno, ali skladu sa njihovom percepcijom, interesima i ciljevima.¹⁴

Tranzicija u zemljama arapskog svijeta imala je epilog trajne nestabilnosti odnosno građanskim ratovima koji su afektirali i doveli do kolapsa privredu i socijalne usluge. Vojni i sigurnosni sistemi u Tunisu i Egiptu, koji su trebali da omoguće djelatnu sigurnost, djelovali su kao nadstranački politički arbitar, u Siriji otuđeni od većine stanovništva, dok se u Libiji i Jemenu, sistem sigurnosti raspao, kada se raspao i režim.

Umjesto da tranzicija rezultira preuređenjem države i uvođenjem demokratskih vrijednosti, praksi i uprave, u Jemenu, Siriji i Libiji, došlo je

do raspada sistema i države. Za razliku od zemalja istočne Evrope tranzicija u ovim državama nije imala karakter postupnog procesa, ka izgradnji demokratskog društva, već je bila prevrat sa jakim tendencijama uspostavljanja teokratskih i islamističkih diktatura. S obzirom na okolnosti i da nije došlo do uspostavljanja demokratskih sistema i sistema sigurnosti, građani se nisu osjećali elementarno bezbjedno u svojim državama porijekla što je bio uzrok migracija prema drugim državama. Država iz koje dolazi najveći broj migranata je Sirija gdje se odvija sukob različitih strana i različitih uticaja i interesa na spoljnom i unutrašnjem planu. Druga država je Libija, ali ne po broju Libijaca kao migranata već kao važna tranzitna linija za prekomorski izbjeglički val na Mediteranu iz pravca podsaharske Afrike i Bliskog istoka.

Sastav izbjegličkog talasa iz Sirije

Glavni dio izbjegličkog talasa čine ljudi koji sebe nisu pronašli na strani opozicije FSA niti na strani ISIS-a. Dominantan dio izbjeglica iz Sirije su Arapi suniti koji su činili većinu stanovništva, dominantno opozicionih djelova, koji su napadali režimske snage, među kojima je bilo boraca FSA. Manjine su činili alaviti i hrišćani uz ostale etničke grupe. Prema podacima UNHCR-a u Siriji je od 22.5 miliona stanovništva pod pritiskom nestabilnosti i rata iselilo 11 miliona ljudi. Izvan Sirije migriralo je 4.39 miliona izbjeglica. Prema Turskoj migriralo je 2.29 miliona stanovništva, Libanu 1 milion, Jordanu 632 000, Iraku 244 500, Egiptu 123 500 i Libiji 26 000 stanovnika.

Prema podacima dostupnim od strane UNHCR¹⁵ iz 2015. godine identifikovano je 7 relevantnih razloga koji su uticali na migracije stanovništva, a među istima su ubrojani: gubitak nade u smislu boljitka i rešenja situacije u njihovim matičnim državama, povećanje siromaštva i veliki troškovi u državama migracije ili tranzita su dodatno ugrožavale položaj i opstanak migranata, što ih je dalje motivisalo na migracije prema zemljama EU. Ograničenost kada je u pitanju zaposlenje – u Jordanu, Egiptu, Libanu i Iraku, s obzirom na to, da su izbjeglice teško dolazile do posla, rad na crno bio je naročito zastupljen, što je takođe bio dodatni razlog za kretanje prema EU zemljama, zatim ograničenost resursa u izbjegličkim kampovima kada je u pitanju voda i hrana, sveopšta nesigurnost u zemljama okruženja i njihovo potencijalno dalje angažovanje u ratnim sukobima. Pored ovih faktora, na migratorna kretanja su uticali i zdravstvena zaštita, prepreke u ostvarivanju izbjegličkog statusa itd.

Sastav migracionog talasa iz Libije

Nakon Gadafijeve smrti u Libiji nije bila uspostavljena jedinstvena i stabilna vlast, niti jedinstveni vojni i sigurnosni sistem, koji bi garantovao sigurnost građanima na kopnu i moru. Nasilje koje su islamske grupe demonstrirale prema hrišćanima podsticalo je njihovo iseljavanje. Međutim, karakteristika migracija u Libiji bila je dominantno u pravcu usmjerenosti migranata na zemlje susjedstva. Tokom 2011.godine oko 4000 izbjeglica prelazilo je na dnevnom nivou granicu Tunisa i Egipta, tako je oko 200 000 Libijaca migriralo u navedene države, a među njima i druge etničke manjine kao što su: Egipćani, Tunižani i Turci, kao i doseljenici iz podsaharske Afrike

i drugi. Prema podacima UNHCR-a od 6.2 miliona Libijaca , 435 000 su prognani u samoj Libiji, 26 000 Sirijaca, a ostali su iz podsaharske Afrike, Bliskog istoka i Somalije.

S obzirom na to, da su sukobi Libijskih snaga otežale život izbjeglica kao i prognanika, a usputno otežale dostavu humanitarne pomoći dio njih bi se nerijetko odlučio na put do Italijanske Lampeduse. Na početku rata u Libiji 2011.godine oko 62 000 izbjeglica iz libijskih luka stiglo je u Italiju. Tokom 2013.godine broj je dostigao 59 600. Po sastavu Sirijci i Palestinci činili su polovinu svih izbjeglica, dok je tokom 2014.godine taj broj nastavio da raste za oko 2 000 mjesečno, a kasnije do 15 000 do sredine 2014.godine. Ovu rutu karakterisalo je veliki broj izbjeglica koje su porodično migrirale iz zemalja porijekla.

Libijske obale pogodne su za transfer migranata prema drugim prekomorskim zemljama kao što su Italija, ostrva Italije i Malte, a potom tranzitno u druge evropske države. To je druga važna ruta za dolazak migranata u Evropu.¹⁶ Najveća krijumčarenja migranata i nesreće, koja se tiču krijumčarenja, dešavala su se upravo na relaciji Libija - Italija.¹⁷

Analiza slučaja: Uticaj političkih i ekonomskih faktora na migracije iz Sirije i Libije prema Evropskoj uniji

Migraciona kriza koja je zahvatila Evropu nakon 2011.godine i početka arapskog proljeća posebno je imala refleksiju u kontekstu povećanog odliva stanovništva iz Sirije i Libije, a samim tim i povećan prijem migranata u drugim susjednim ili evropskim državama. Glavni faktori koji su uzrokovali masovne migracije iz ovih zemalja su političkog i ekonomskog karaktera, a ova studija

slučaja analizira upravo te razloge, oslanjajući se na činjenično stanje opisano i u vidu zvaničnih statističkih podataka koji su dostupni u izvještajima međunarodnih organizacija, člancima itd. koje se bave ovom tematikom.

Politički faktori Sirija:

Građanski rat: Jedan od najznačajnijih uzroka migracija iz Sirije bio je upravo građanski rat koji je počeo 2011.godine. Sukobi između režimskih snaga predsjednika Al-Assada i heterogenih opozicionih struktura uključujući ekstremističke organizacije poput ISIS-a rezultirali su nestabilnošću, nasiljem i institucionalnim kolapsom. Prema izvještajima UN agencije za migracije, UNHCR-a oko 4 miliona Sirijaca je izbjeglo iz zemlje, tražeći sigurnost u susjednim državama i Evropi.¹⁸

Režimska represija i nedostatak bezbjednosti: Al-Assadov režim imao je agresivan odgovor na proteste u kojima je korišćeno naoružanje, i drugi oblici represije i nasilja protiv civila, što je natjeralo milione ljudi da napuste svoje domove. UNHCR je notirao da su ljudi bježali, ne samo od direktne opasnosti po svoj život, već i zbog sistema sigurnosti koji je praktično bio disfunkcionalan.¹⁹

Politički faktori Libija:

Politička nestabilnost nastala nakon Gadafijeve smrti 2011.godine do danas: Nakon ubistva Gadafija, Libija je postala poligon za sukobe različitih struktura i frakcija koje su se borile za kontrolu nad teritorijom, ali i prirodnim resursima zemlje, a jedan od njih je nafta. Ova kriza dovela je državu praktično do potpunog kolapsa ostavljajući civilno stanovništvo u

opasnosti i prisiljavajući ga da sigurnost traži na drugim mjestima.²⁰

Nedostatak vladavine prava i zaštite: Kontinuirani sukobi onemogućili su uspostavljanje adekvatne centralizovane vlasti te je Libija postala nesigurno mjesto za život. Ova politička nestabilnost i nasilje koje su vršile sukobljene strukture natjerala je Libijce, ali i migrante iz podsaharske Afrike, ka pretenziji prelaženja preko Sredozemnog mora, s obzirom na pozicioniranost Libije.

Ekonomski faktori uticaja Sirija:

Ekonomska kriza: Ratna dešavanja su neupitno afektirala ekonomiju Sirije. Pad BDP-a koji je bio uslovljen razarajućim djelovanjem ratnih dešavanja u kojima je urušavana kompletna sistemska infrastruktura, što je imalo za posledicu povećanu nezaposlenost, dok su visoki troškovi života u susjednim državama, gdje su prvobitno Sirijci potražili utočište, dodatno pogoršavali situaciju u kojoj su se migrant našli. Mnoge izbjeglice koje su otišle u Libiju, Tursku i Jordan, suočene sa neizvjesnošću opstanka, nastavile su svoj put dalje prema Evropi.

Nemogućnost zaposlenja i siromaštvo: Sirijske izbjeglice, su se suočile sa ograničenim pristupom tržištu rada. Ovo je rezultovalo pogoršanjem njihove ekonomske situacije, siromaštvom i nemogućnošću da se osnovne životne potrebe zadovolje, što je dodatno motivisalo stanovništvo na migracije prema zemljama EU gdje su se ekonomske prilike činile mnogo bolje.

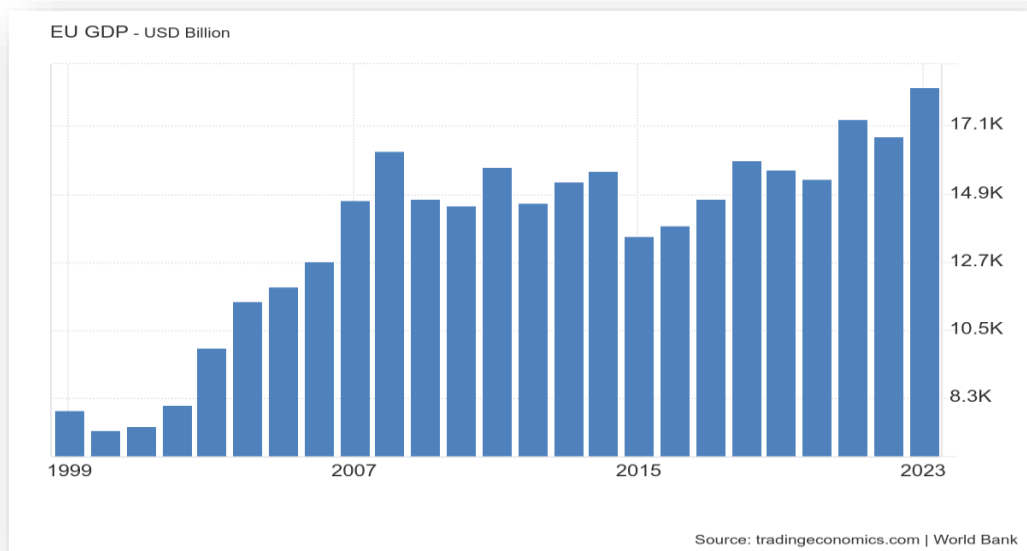
Ekonomski faktori uticaja Libija:

Ekonomski kolaps: Libijska ekonomija koja se umnogome naslanjala na prirodne izvore bogatstva, naročito naftu, usljed unutrašnjih sukoba, pretrpjela je ozbiljan udar. Proizvodnja je značajno opala, dok je sistem javnih usluga postao nefunkcionalan što je uslovalo mogućnost opstanka za većinu stanovništva.²¹

Visoka nezaposlenost i siromaštvo: Zbog političke nestabilnosti i sukoba, ekonomskog kolapsa mnogi građani su ostali bez posla, a prilike za zaposlenje u takvom ambijentu su bile rijetkost. Ekonomska nesigurnost, siromaštvo koje je bilo prirodan slijed događaja bili su ključni razlozi za odlazak prema Evropi naročito među mladima koji su bili bez perspektive u svojoj zemlji.

Na osnovu izloženih sistematizovanih činjenica, možemo primijetiti da su politička nestabilnost i ratna dešavanja, kao i ekonomska destrukcija u Siriji i Libiji predstavljali ključne faktore koji su tamošnje stanovništvo motivisali na migracije prema EU. Rat, sukobi i ekonomska nemoć podstakli su ljude da (po)traže sigurnost na drugim lokalitetama gdje im se činilo da je takav život realno moguć.

Na info grafiku koji slijedi možemo imati jasan uvid u trend kretanja GDP-a²² u Evropskoj Uniji, za prethodnih 25 godina, a koji uključuje period prije migracione krize, kao i period nakon glavnog migracionog talasa koji je potekao iz Sirije 2011.godine i drugih država.

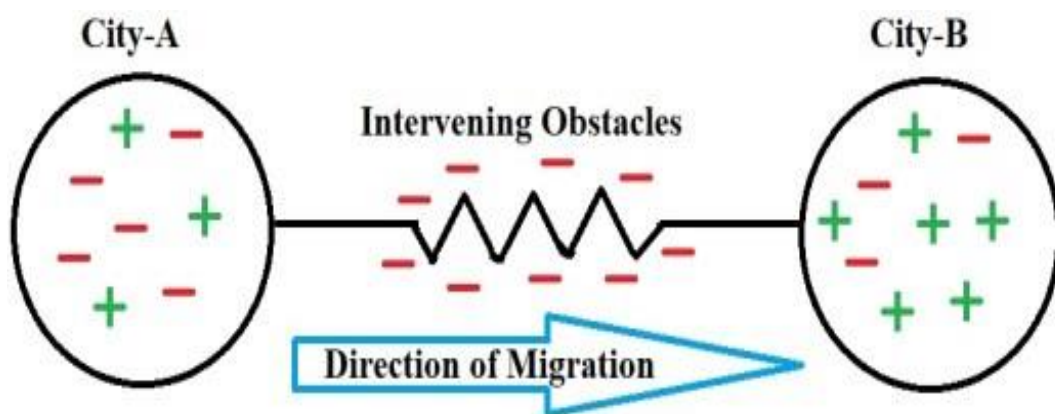

²³Statistika trenda rasta GDP-a za EU / Izvor : Svjetska Banka

Na osnovu info grafika možemo zaključiti da EU ima u kontinuitetu pozitivan trend kretanja GDP-a koji karakterišu manje oscilacije tokom 2015., 2016. i 2017.godine i period prije 2007., a nakon 2020.bilježi rast. Ovaj trend možemo potpuno opravdano dovesti u vezu s migracijama stanovništva, kao jasan pokazatelj, da pozitivan trend razvoja i rasta privrede u EU, status ekonomija evropskih država, utiče na motivisanost stanovništva prilikom odlučivanja za migracije prema EU, u cilju ostvarivanja ekonomskog boljitka i potencijalnog blagostanja.

Ova studija slučaja ujedno ukazuje kako su politički i ekonomski faktori međusobno povezani čak možemo primijetiti da su i međuzavisni. Uzročno posledična veza između *push* i *pull* faktora primijetno postoji i oni neupitno

afektiraju odluku migranta da napuste svoju zemlju porijekla i determinišu kretanje prema konkretnoj destinaciji. Atmosfera u državi, nestabilnosti, rat, loš ekonomski status, nemogućnosti zaposlenja, opstanka itd. jesu razlozi koji utiču na racionalno donošenje odluke o napuštanju države, dok na drugoj strani promisao o destinaciji odlaska njen ekonomski status, mogućnosti itd. utiču na odluku migranta u kojoj će se narednoj državi nastaniti i potencijalno ostvariti svoju sigurnost i druge potencijale.

²⁴Izvor: Pan Geography

Na ovom jednostavnom vizuelnom prikazu koji je dio i teorije migracija²⁵ možemo uvidjeti povezanost između tačke A i tačke B, koja se može reflektovati ne samo na gradove, već i na države, koja umnogome determinišu tokove migracije na osnovu relevantnih faktora i razloga koji motivišu stanovništvo na kretanje prema određenoj destinaciji i usmjeravaju migracioni tok. Dakle, ono što djeluje kao odbijajući faktor u matičnoj državi ili gradu može biti potencijalno i privlačeci faktor u drugoj

državi ili gradu, kroz egzistiranje mogućnosti i resursa koje država prijema može da ponudi migrantu ili azilantu.

U tom smislu, na pitanje da li politički i ekonomski faktori utiču na migracije prema EU, nedvosmisleno možemo dati pozitivan odgovor, koji je u skladu sa teorijom, odnosno faktorima iste.

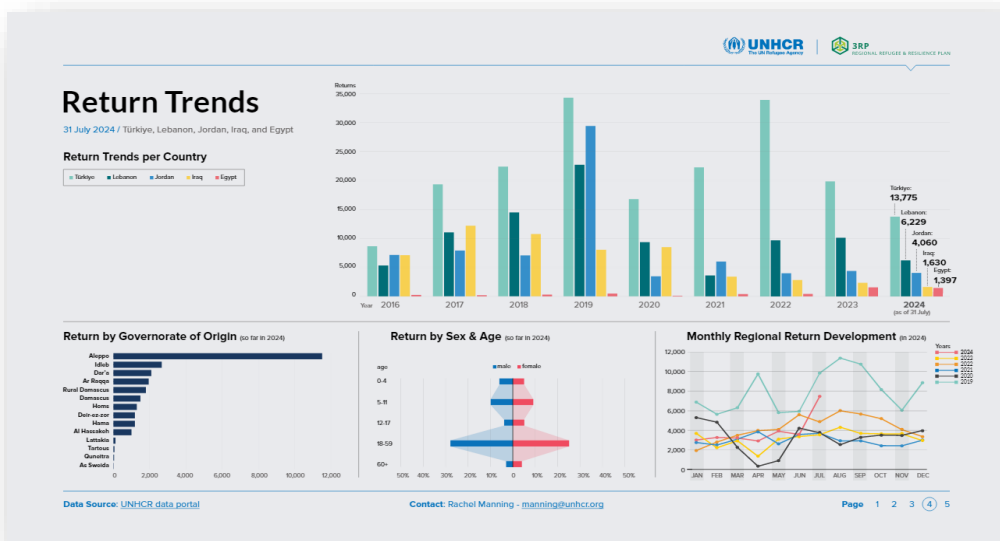
„Ekonomski rast povećava efikasnost migracionog toka, a recesija ga smanjuje.“²⁶

Na info grafiku koji slijedi dat je prikaz statističkih podataka podnešenih zahtjeva za azil, prema zemljama članicama Evropske Unije, koji potkrepljuje pozitivan zaključak u odnosu na uticaj političkih i ekonomskih faktora na migracije prema evropskom tlu.

²⁷Statistika trenda podnešenih zahtjeva za azil u EU / Izvor: Evropski Parlament

Na navedenom info grafiku prikazana je statistika podnešenih zahtjeva za azil u Evropsku Uniju od 2010.godine do 2022.godine sa jasnim naznačenjem (na 2011.godinu) kada je migrantska kriza počela. Info grafik prikazuje trend rasta migracija prema Evropskoj Uniji upravo kada je migrantska kriza počela 2011.godine i u narednih nekoliko godina prikazuje drastičan trend rasta,u kojim godinama je rast bio naročito izražen, kao i kako se dalje kretao do 2022.godine. Tako je 2011. godine bilo podnešeno 309 045 zahtjeva za azil, 2012. – 335 285, 2013.- 431 100, 2014.- 626 970, 2015.- 1 322 850, 2016.- 1 260 930, 2017.- 712 235, 2018.- 664 405, 2019.- 744 810, 2020.- 472 395, 2021.- 632 404, 2022.- 965 665 zahtjeva za azil, što personifikuje i broj migranata prema EU, koji su došli sa namjerom nastanjivanja u državama EU.

Na sajtu Evropskog Parlamenta dostupni su zvanični podaci koji pokazuju da je broj tražitelja azila iz Sirije tokom 2022.godine porastao sa 100 000 na 131 970. Države članice Evropske Unije odobrile su 384 245 što je za 40% više u odnosu na 2021.godine.²⁹

Na info grafiku prikazan je trend povratka migranata u države afektiranog područja. Prema dostupnim podacima na info grafiku možemo zaključiti da je trend povratka u države porijekla brojačano izuzetno nizak, ako ga uporedimo sa već poznatim podacima u kontekstu migracija iz zemalja porijekla u zemlje članice EU i podnešenih zahtjeva za formalno - pravni prijem iliti azil. Takođe, na ovom info grafiku primjetno je da se trend povratka ne odnosi na sve države afektirane sukobom već samo na nekoliko država – Tursku, Liban, Jordan, Irak i Egipat. Na osnovu podataka dostupnih putem info grafika i statistike dostupne na istom, možemo izvesti zaključak da se ljudi ne osjećaju bezbiježno da bi se vratili u ostale države porijekla. Sirija i Libija evidentno nisu na ovoj listi što ne iznenađuje, s obzirom na to, da nestabilnost i sukobi i dalje afektiraju navedene države, što zasigurno ne utiče pozitivno na odluku da se migranti vrata u zemlje porijekla.³⁰Na info grafiku možemo vidjeti i druge statističke podatke vezane za strukturu migracija na osnovu pola i kojom dinamikom se odvijao proces povratka na mjesečnom nivou.

Zaključak:

Na osnovu svega prethodno navedenog i izložene argumentacije potvrđuje se povezanost između političkih i ekonomskih faktora sa migracijama prema Evropskoj Uniji. Definitivno je da politička nestabilnost u navedenim područjima odnosno državama ima refleksiju na ekonomsko stanje i status države, uzimajući u obzir razorne posledice rata na infrastrukturu svake države i ekonomije pojedinačno. Takvo stanje dodatno otežava izostanak stabilnih političkih struktura u državama koje nisu u mogućnosti da prvenstveno uspostave stabilnu vlast koja je preduslov za uspostavljenje stabilnih državnih struktura koje imaju potencijal da omoguće stabilne uslove i stabilnu upravu, koja ima kapaciteta da građanima garantuje sigurnost i opstanak na teritorijama istih. Jedna od najvažnijih funkcija države i atributa suvereniteta jeste da vrši efektivnu vlast na ograničenoj teritoriji nad stanovništvom koje je u istoj naseljeno. Ako država ne može ili nije u mogućnosti vršiti efektivnu vlast onda nije u mogućnosti garantovati bezbjednost stanovništvu. Pod pritiskom nametnutih okolnosti, stanovništvo se odlučuje da napusti državu u potrazi za boljim i sigurnijim ambijentom.

Ova studija slučaja je imala za cilj da ukaže na povezanost faktora sa migracijama prema evropskim državama odnosno da je motivisanost stanovništva opravdano nastala usljed realnih okolnosti i procjena stanja u zemljama porijekla i zemljama destinacije odnosno prijema. Na takav način uviđamo prisutnost i efektivnost *push* i *pull* faktora³¹ kada su u pitanju i savremeni migracioni tokovi i na koji način ih determinišu. Tokovi migracija arapskog proljeća, a naročito migracije iz Sirije i Libije reflektuju

kompleksne izazove sa kojima se suočavaju zemlje koje su pogođene dugotrajnim sukobima, koji dovode do ekonomske propasti, afektirajući stanovništvo naseljeno u istim, koje nemajući mogućnosti opstanka u matičnim državama, motivisano racionalnim razlozima, opravdano napušta matične države u potrazi za mirom i boljitkom, uglavnom bez tendencije povratka.

NAPOMENE-NOTES

¹Zrnić Luka, *Istorija Novog vijeka*, Beograd, 1927.

²Miršajmer, Džon, *Tragedija politike velikih sila*, Udruženje SAD u Srbiji, 2009.

³https://pangeography.com/lees-theory-of-migration/#google_vignette,i <https://emigratecaportuguesa.wordpress.com/wp-content/uploads/2015/04/1966-a-theory-of-migration.pdf> , pristupljeno 06.oktobra 2024.godine

⁴Vražalica, Arijana, *Šengenski sporazum i migrantska kriza u EU izazovi i problemi*, Magistarski rad, FPN Sarajevo, 2023.

⁵Dragović, Filip, *Sigurnost Europskih granica i migracije*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb,2018, str. 165.

⁶<https://europedirect-cakovec.eu/schengenski-prostor-europa-bezgranica/>,pristupljeno 19.septembra 2024.godine

⁷*acquis communautaire*

⁸ Zbog povećanog priliva migranata iz afektiranih područja neke države šengenske zone su uvele kontrolu na unutrašnjim granicama koji im je omogućen putem zakona o šengenskim granicama .Povećan priliv migranata doveo je u pitanje institucionalne mehanizme EU i

njihovu sposobnost da odgovore na migracionu krizu pa samim tim dovele su u pitanje sigurnost šengenske zone

⁹Despić, Predojević Jelena, *Ka razumijevanju determinanti međunarodnih migracija danas-teorijska perspektiva*, ISSN 0038-982, 2010.

¹⁰Dragović, Filip, *Sigurnost Europskih granica i migracije*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb,2018, str. 167 i 168.

¹¹Tadić J.,Dragović F.,Tadić T., *Migracijska i izbjeglička kriza sigurnosni rizici za EU*, UDK:355.02,2016.

¹²Arapsko proljeće obuhvatilo je i države : Liban, Jordan, Alžir, Maroko, Mauretaniji, Saudijsku Arabiju, Oman, Katar i UAE

¹³Hantigton, Samjuel, *Sukob civilizacija* , Podgorica, CID, 2000.

¹⁴Rušenju Gadafijevog režima u Libiji doprinijela je intervencija NATO-a, podržavanje strana u građanskom ratu gdje su Rusija, Iran i Libanski Hesbolah bili na strani Al Asada u Siriji, dok su Turska katar i Saudijska Arabija bili na strani opozicionog sirijskog Nacionalnog vijeća. Odluka ko će doći na vlast bila je više pod uticajem stranog faktora negoli naroda u ovim državama

¹⁵Tadić J.,Dragović F.,Tadić T., *Migracijska i izbjeglička kriza sigurnosni rizici za EU*, UDK:355.02,2016. i

<https://www.unhcr.org/news/briefing-notes/seven-factors-behind-movement-syrian-refugees-europe> , pristupljeno 22.septembra 2024.godine

¹⁶Petrović Dragan, *Geopolitika Sredozemlja*, Institut za međunarodnu politiku i privredu,Beograd, 2012, potpoglavlje Migracije u Sredozemnom basenu, str. 171-175.

¹⁷Petrović Dragan, *Migracijsko izbjeglička kriza (sa prostora Bliskog istoka i severne Afrike) i Evropa 2015-2016.*,Međunarodna politika br. 1162-1163, 2016, 2016. , str. 5-19.

¹⁸<https://www.unhcr.org/news/briefing-notes/seven-factors-behind-movement-syrian-refugees-europe> , pristupljeno 22.septembra 2024.godine

¹⁹<https://www.unhcr.org/news/briefing-notes/seven-factors-behind-movement-syrian-refugees-europe> ,pristupljeno 22.septembra 2024.godine

²⁰<https://blog.politics.ox.ac.uk/push-pull-worlds-dangerous-migration-route-whats-really-behind-flock-thousands-europe-days/> ,pristupljeno 22.septembra 2024.godine

²¹<https://www.unhcr.org/news/briefing-notes/seven-factors-behind-movement-syrian-refugees-europe> , pristupljeno 22.septembra 2024.godine

²²GDP – Gross Domestic Product je BDP i odnosi se na ukupnost svih dobara i usluga koji su proizvedeni u nekoj zemlji ili regionu, kao što je to u ovom slučaju EU, na godišnjem nivou

²³<https://tradingeconomics.com/european-union/gdp>, pristupljeno 02. oktobra.2024.godine

²⁴ https://pangeography.com/lees-theory-of-migration/#google_vignette pristupljeno 06. oktobra 2024.godine.

²⁵ Lee, Everett S., A Theory of Migration, Demography, Vol. 3, No. 1,1966.str. 47-57.

²⁶ https://pangeography.com/lees-theory-of-migration/#google_vignette ,pristupljeno 06.oktobra 2024.godine

²⁷https://www.europarl.europa.eu/infographic/asylum-migration/index_hr.html#filter=2011, pristupljeno 21.septembra 2024.godine

²⁸<https://www.3rpsyriacrisis.org/dashboards/#1668322954232-380b3115-0fd8> Pristupljeno 22.septembra 2024.godine

²⁹<https://www.europarl.europa.eu/topics/hr/article/20170629STO78630/azil-i-migracije-u-eu-u-cinjenice-i-brojke>, pristupljeno 21.septembra 2024.godine

³⁰<https://www.unhcr.org/emergencies/syria-emergency>, pristupljeno 23.septembra 2024.godine

³¹ https://pangeography.com/lees-theory-of-migration/#google_vignette , pristupljeno 06.oktobra 2024.godine

REFERENCES:

- Despić, Predojević Jelena, *Ka razumijevanju determinanti međunarodnih migracija danas-teorijska perspektiva*, ISSN 0038-982, 2010.
- Dragović, Filip, *Sigurnost Europskih granica i migracije*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2018, str. 165, 167 i 168.
- Hantigton, Samjuel, *Sukob civilizacija*, Podgorica, CID, 2000.
- https://pangeography.com/lees-theory-of-migration/#google_vignette
- <https://emigratecaportuguesa.wordpress.com/wp-content/uploads/2015/04/1966-a-theory-of-migration.pdf>
- <https://europedirect-cakovec.eu/schengenski-prostor-europa-bezgranica>
- <https://www.unhcr.org/news/briefing-notes/seven-factors-behind-movement-syrian-refugees-europe>
- <https://blog.politics.ox.ac.uk/push-pull-worlds-dangerous-migration-route-whats-really-behind-flock-thousands-europe-days/>
- <https://tradingeconomics.com/european-union/gdp>.
- https://www.europarl.europa.eu/infographic/asylum-migration/index_hr.html#filter=2011
- <https://www.europarl.europa.eu/topics/hr/article/20170629STO78630/azil-i-migracije-u-eu-u-cinjenice-i-brojke>

- <https://www.3rpsyriacrisis.org/dashboards/#1668322954232-380b3115-0fd8>
- <https://www.unhcr.org/emergencies/syria-emergency>
- Lee, Everett S., A Theory of Migration, Demography, Vol. 3, No. 1, 1966.,str. 47-57.
- Miršajmer, Džon, *Tragedija politike velikih sila*, Udruženje SAD u Srbiji, 2009.
- Petrović Dragan, *Geopolitika Sredozemlja, Institut za međunarodnu politiku i privredu*, Beograd, 2012, potpoglavlje Migracije u Sredozemnom basenu, str. 171-175.
- Petrović Dragan, *Migracijsko izbjeglička kriza (sa prostora Bliskog istoka i severne Afrike) i Evropa 2015-2016.*, Međunarodna politika br. 1162-1163, 2016. , str. 5-19.
- Tadić J., Dragović F., Tadić T., *Migracijska i izbjeglička kriza sigurnosni rizici za EU*, UDK:355.02, 2016.
- Vražalica, Arijana, *Šengenski sporazum i migrantska kriza u EU izazovi i problemi*, Magistarski rad, FPN Sarajevo, 2023.
- Zrnić Luka, *Istorija Novog vijeka*, Beograd, 1927.